
Erkel Ferenc *Friss Magyarjának* kézirata

Az alkotók – különösen a zeneszerzők – egy-egy megragadott témát sokszor különféle időkből és helyeken újra elővesznek, átfogalmaznak. Ezen állomások elemzéséhez nagyon fontosak a korai változatok, s még inkább a komponisták saját kezű lejegyzései. A következőkben Erkel Ferenc egy dallamtémájának újonnan felbukkant korai autográf kottáját hasonlítom össze a később megjelent változatokkal.

Erkel Ferenc operáinak fénye kissé homályban tartja az önálló hangszeres műveit, köztük a zongoradarabokat. Kiváló zongoraművészünk, Kassai István koncertjein és hangfelvételein szerencsére nagyszerű előadásban hallhatjuk e kompozíciók egy részét. Ugyanő kutatóként közreadott egy részbibliográfiát, amely Major Ervin 1968-as¹ és Legány Dezső 1975-ös² műjegyzékei után 1995-ben értékes összefoglalást és kiegészítést ad Erkel hangszeres műveiről³. Ebben az összeállításban a 24. számon idézi az *Original Ungarisher* című zongoradarabot, amely a *Der Ungar* című pesti lap 1845. január 14-i számának mellékletként jelent meg.⁴ A nyomtatvány egyetlen ma ismert példánya az Országos Széchényi Könyvtárban Mus. Pr. 13048 jelzeten található, fényképmásolatát Major Ervin közölte.⁵ Kassai István bibliográfiája szerint kézirata ismeretlen.

A mű kéttételes, az első hangneme E-dúr, címe s egyben tempójelzése: *Sostenuto*. Ezt a jelzést szerint *attaca* követi a C-dúr *Allegro vivace*.

A nagy európai könyvtárakban az utóbbi időkből is előkerülnek olyan különlegességek, amelyek a magyar zenetörténet fontos emlékei. A berlini Staatsbibliothek kézirattárában őriznek egy kartonra ragasztott kottalapot, amely figyelemre méltó.⁶

Az albumlapot 25×22,5 cm-es kék papírra illesztette Aloys Fuchs Bécsben. Fuchs felirata szerint: „*Ungarische National=Melodie /: Friss=Magyar :/ | genannt | componirt u eigenhändig aufgeschrieben von | Ferenz /: Franz :/ Erkel. Theaterkapellmeister in Pesth.*” („*Friss Magyar*nak nevezett nemzeti dallam, komponálta és saját kezűleg lejegyezte Erkel Ferenc színházi karmester Pesten.”)

A kartonlapon alul Fuchs tulajdonosi megjegyzése: „*Aus der Autographen=Sammlung | des Aloys Fuchs in Wien.*” („Aloys Fuchs bécsi kéziratgyűjteményéből.”)

A kottalap mérete 16×21,5 cm, a zenemű címe: *Friss Magyar Erkel Ferenctől*. A kotta végén: „Erkel Ferenc | Pesth 2/10 1843.”

A XIX. század húszas éveitől kezdve a magyar táncokat gyakorta két tételben komponálták. Az *andante*, *adagio* stb. tempójelzésűeket címeikben *Lassú Magyar*nak, az *allegretto*, *allegro* tempójúakat *Friss Magyar*nak nevezték. Az Erkel Ferenc által szerzett, a saját kezével Pesten 1843. október 2-án leírt *Friss Magyar* kottája tehát egykor Aloys Anton Fuchs (1799–1853) muzikológus és zenegyűjtő tulajdonában volt. Fuchs már 1816-ban, 17 éves korában a bécsi egyetemre járt, és 1819-től 1823-ig filozófiát tanult. Később a Hofkriegsrat köztisztviselőjeként dolgozott. 1820-ban kezdte kiépíteni zenei könyvtárát, és állandó kapcsolatban állt más kéziratgyűjtőkkel. 1829-től Aloys Fuchs Bécsben a *Gesellschaft der Musikfreunde* igazgatótanácsában és archívumában dolgozott, és egyre inkább a szenvedélyéhez, a zenéhez fordult. Fuchs zenei gyűjteménye és kézirattára birtokolta Bach, Handel, Gluck, Haydn, Mozart, Beethoven és mások munkáit, valamint műkatalógusait. A kortársak között a zenei kéziratok legnagyobb szakértője volt.⁷ Fuchs halála után a gyűjteményének nagy része 1879-ben a berlini Királyi Könyvtárba került, ekkor juthatott a birtokukba az Erkel-kézirat is.

Tekintsük most a nyomtatvány gyors tételét és a kézirat zenei anyagát közös partitúrában! Az első pillantásra láthatjuk, hogy a *Friss Magyar* az *Original Ungarisher Allegro vivace* tételének változata. A kézirat a nyomtatvány megjelenése előtt több mint két évvel készült, szinte gyorsírással, talán vázlatos lejegyzésben. A kisméretű kottalapon a visszatérő ütemekre /21–26/ csak számokkal utal a szerző. Kassai István a bibliográfiájában megjegyzi, hogy Erkel *Brankovics György* című operája I. felvonásának Esz-dúr indulója ezt a témát hordozza.⁸ (Bemutatója 1874-ben volt.)

Tekintsük a kézirat és a nyomtatvány néhány jellegzetes eltérését! A nyomtatványban nem szerepel a *Friss Magyar* cím, a kéziratban hiányzik a tempójelzés. A 2. ütem második felének kísérő akkordja a nyomtatványban C-dúr, a kéziratban E-szeptim. Az operában ez utóbbihoz hasonló a harmonizáció. A 6. ütem második felében a nyomtatvány szekstakkordja a kéziratban felemelt hatodik fokkal szerepel. A 8. ütem dallamának vezetése teljesen különbözik a két forrásban. A 9. ütemben a kézirat a G-dúr zárlatot kiegészíti egy átmenő domináns akkorddal. A 13–19. ütemben a kíséretet a nyomtatvány egy oktávval magasabban hozza. A 18. ütem kíséretének akkordfüzére a nyomtatványban végig H-dúr, a kéziratban H-em-H-em. A Brankovics György megfelelő része is az utóbbi akkordvezetést adja. A 26. ütem harmadik nyolcadának basszusa a nyomtatványban fis, a kéziratban f. A kézirat és a nyomtatvány anyaga tehát főleg a bal kéz által hordozott kísérőakkordok szövetében különbözik. Elképzelhető, hogy Erkel e rövid kis darabot mintegy improvizációként vitte pódiumra. (Kassai István szerint „mutatós ráadászám”.⁹)

A kézirat a pillanatnyi emlékezet terméke lehet, Erkel talán ajándékként adhatta valakinek (esetleg éppen Fuchsnek). Az autográf kotta harmonizációban közelebb áll az operabeli változathoz, így elképzelhető, hogy a pesti lapban közölt darab a kiadói átdolgozás nyomait viseli.

IRODALOMJEGYZÉK

- KASSAI István: *Erkel Ferenc hangszeres művei = Magyar Zenetörténeti Tanulmányok Erkel Ferencről és koráról*. Szerk. BÓNIS Ferenc, Bp., Püski, 1995, 55–75.
 LEGÁNY Dezső: *Erkel Ferenc művei és korabeli történetük*. Bp., Zeneműkiadó, 1975.
 MAJOR Ervin: *Erkel Ferenc műveinek jegyzéke. Második bibliográfiai kísérlet = Magyar Zenetörténeti Tanulmányok*. Szerk. BÓNIS Ferenc, Bp., Zeneműkiadó, 1968.

JEGYZETEK

1	MAJOR Ervin: <i>Erkel Ferenc műveinek jegyzéke. Második bibliográfiai kísérlet = Magyar Zenetörténeti Tanulmányok</i> . Szerk. BÓNIS Ferenc, Bp., Zeneműkiadó, 1968.	4	Uo., 66.
2	LEGÁNY Dezső: <i>Erkel Ferenc művei és korabeli történetük</i> . Bp., Zeneműkiadó, 1975.	5	MAJOR: <i>i. m.</i> (1968), 32–33.
3	KASSAI István: <i>Erkel Ferenc hangszeres művei = Magyar Zenetörténeti Tanulmányok Erkel Ferencről és koráról</i> . Szerk. BÓNIS Ferenc, Bp., Püski, 1995, 55–75.	6	Könyvtári jelzet: Mus.ms.autogr.Erkel, F. 1 M.
		7	https://www.musiklexikon.ac.at/ml/musik_F/Fuchs_Aloys.xml ; https://de.wikipedia.org/wiki/Aloys_Fuchs
		8	KASSAI: <i>i. m.</i> (1995), 55–75.
		9	Uo.

Allegro vivace-Friss Magyar

egybevetés

Erkel Ferenc

Allegro vivace
(nyomtatvány)

Friss Magyar
(kézirat)

glissando

Musical score for 'KORTÁRSUNK, ERKEL', measures 16-30. The score is written for three staves: Treble, Bass, and Grand Staff. Measures 16-19 show a melodic line in the Treble staff with dynamics *f* and *ff*, and a rhythmic accompaniment in the Bass and Grand Staff. Measure 20 features a *glissando* in the Treble staff and a complex rhythmic pattern in the Grand Staff. Measures 22-26 continue the melodic and rhythmic development. Measure 27 concludes with a *Fine* marking.